

ADATOK.

EMLÉKIRAT A HARMINCZADOK ÁLLAPOTÁRÓL 1655-BŐL. *)

Puncta de statu tricesimarum regalium et necessaria earundem in ordinem reductione.

Jóllehet ennek előtte is már sok esztendőül fogva, gyakorlatossággal informáltam az nemes kamarát; mind szóval, mind pedég írásim által, azminthogy in anno domini 1647 az nemes ország előtt is forogván írásaim, szép és hasznos articulások is irattattak volt azon gyűlés alatt, azok aránt, azmelyek megént, az in anno 1649. való gyűléskort nagyobb-rész szerént tolláltatván, anynyival nagyobb confúsióban jutott az harminczadoknak állapotjuk is, azmelyek, hogy bizonyos-rendben hozattassanak, mely szükséges légyen, az követkenedő írásombúl bővebben megérti Nagyságod és kegyelmetek.

Mivel azért az *harminczadbéli jövedelem* felől sok külömb-külob-féle vélekedések szokott lenni az embereknek, azt quasi in immensum reputálván, azkik közül, hogyha érteni fogják, miben légyen az harminczadbéli állapot, kétség nélkül azmint az néhai jó emlékezetű *Eszterházy Miklós* palatinus uram ő Nagysága idejében is történt, sokkal külömb opiniót vesznek azon harminczadoknak mivoltok felől. Holott hogyha az *szarvas- és lábas-marhát* kiveszszük az több holmi kereskedésről, mely *csekély harminczad* légyen, könnyen kitetszik az regestumokból.

1. Mindeneknek előtte azért szükséges volna, az regium vectigált**) corrigálni és bizonyos rendben hozni, azmely, mivel még az régi üdökhöz szabatott és rendeltetett volt, az mastoni üdővel semmiképen nem

*) Ezen emlékirat szerzője a *nedőczei* (Nedelicze), azaz *szlavóniai* főharminczados, *Rauch Dániel*, alkalmasint a horvátországi báró *Rauch*-család őse, kinek hosszú és érdemes hivataloskodásáról sok adat van az Orsz. Levéltár kamarai osztályában s maga ez az érdekes munkálat is, őt, mint kora legkiválóbb *magyar* pénzügyi tehetségeinek egyikét mutatja be.

**) A vámtarifát.

egyez; holott megtekéntvén mind az *pénznek folyását*, mind pedég az *commerciumoknak* járásokat, könnyen kitetszik, hogy fölöttébb nagy különbség vagyon mastan, az előbbeni üdökhöz képest. Lévé azert az vectigálban egy generalis articulus, az mely ilyen formán vagyon: „Quae autem res et merces hic non essent specificatae, extunc a *singulis florenis* singuli *quinque denarii* pendantur“ — azmely üdőben, hihető, hogy az vigesimára, úgymint: *húsz* pénzből *egyre* néztek az emberek. De mostan arra jutott az dolog, hogy sok marhában egy forintra ingyen csak egy pénz sem obveniál. Verbi gratia: egy tüng *méznek* az ára ritkán vagyon legalább 10 ezüst tallérnál, mely téssen 15 forintot, iuxta memoratam communem regulam, minden forinttól 5—5 pénzt számlálván, s 75 pénz volna még csak az ordinaria tricesima is, extra mediam tricesimam regni; mostan pedég ugyanazon ordinaria tricesimában: 20 pénznél több nem járván. Egy mázsa *vasat* itt az országban 6 forinton adnak az kereskedők, azmelynek az vectigálja, iuxta ordinariam tricesimam: 5 pénznél nem több; egy *ökörbőr* 3, 3^{1/2}, sőt 4 forinton is jár városi helyeken, de attúl is csak 3 pénz az közön-séges harminczad és így in aliis. Mire nézve igen szükséges volna az vectigált az mastoni időnek és pénznek forgása és járására hozni, de mindazáltal képes és rendes mód szerént, úgyhogy az kereskedők se aggraváltatnának, és úgy tetszik, hogy az ordinaria és media tricesimákat jó módjával combinálván, az az kétféle exactió*), azmely igen nehéznek látszik lenni az kereskedőknek, sőt azmiatt *nincsen is az kereskedésnek előbbeni folyása*, egy jó seriesben hozattathatnék.

2. Azmikor azért az vectigál concinnáltatott, az pénznek válorjához képest rendeltetett, kétség nélkül mind az commerciumoknak mivoltok, mind pedég az vectigálnak exactiója, az mikor az *arany*: 120 pénzben járt ad summum, az *tallér* pedég 100 pénzben. Ezen mód és rend szerént köllene azért az vectigált is limitálni, úgy azmint az üdő hozza magával.

3. Ahhoz, mennyi újabb és csaknem szüntelen más és külömb-külobmféle *posztók*, *aranyos* és *selyem-szövetek* kelnek föl, azmelyek felöl senmi emlékezet és specificatio nem lévén az vectigálban, nem kevés confúsióra vagyon az is, holott nem is tudnak eligazodni az aránt sokan az officialesek közül, hanem kiki az maga tetszése és akaratja szerént exigálván, úgy is írja az regestumokban, azmint az maga akaratja tartja, az proventusnak nem kicsiny derogamenjével.

4. Ezeket azért, consideratióban venni és jó rendben hozni, azminthogy fölöttébb szükséges, úgy alkalmas és hasznos is volna,

*) T. i. az *egész* és *fél* harminczad.

úgy mindazáltal, hogy azmint megírtam, képes szerént lenne meg, mivel mi haszon volna abban is, hogyha az kereskedéstül elidegenednének az emberek, holott az, azmennyivel egyébaránt szaporább, és mennél többen vannak az kereskedők, anynyival hasznosbb szokott lenni. Egyébaránt merő confúsióban vagy az dolog.

5. És jóllehet *limitare proventus regios* az Ő fölségek szabad akaratjokban áll, holott lám az urak is közönségesen, circa *telonia sua* azszerént cselekesznek, mindazáltal tanácsosabbnak itélem lenni, hogyha mastan ugyan mindjárt, *ad initum diatae*, mind az ő fölsége részéről, mind pedég az nemes ország statusiból bizonyos *commissáriusok* rendeltetnének, azkik értvén és tudván az dolgot, úgy lehetne még állandósbban, hogy semmi felől ennek utána *difficultás* ne oriáltatnék, hanem kiki lenne *contentus* azzal, hogy akármely *exceptiók* és *jövendő gravaminák*, avertáltatnának, azmelyek egyébaránt lehetnének, az nemes kamara magános *limitatioja* aránt.

6. Azmely *vectigálbúl* egyébaránt is nagy fogyatkozás lévén, úgyanynyira, hogy sok helyen nincsen is, hanem leirva és így is igen szükséges, hogy újak nyomtattassanak. Et haec quidem de *vectigali regio* necessario in *ordinem* *reducendo*.

7. Az *excessusokat* és *exorbitantiákat* azmi illeti circa *proventus tricesimales*, azoknak számok nincsen, úgyhogy *confúsió*nak tarthatja inkább ember lenni, hogysemmint jó rendtartásnak; holott *promiscue*, sőt majd *leginkább az úri és nemes rend vévén maga eleiben az kereskedést*, ki fizeti meg az harminczadot, ki pedég nem, és úgyanynyira, hogy valaminek hasznát látják lenni, az magok számokra foglalván; az *köznépet* és *kereskedő embereket* eltiltván mindazoktúl, és taliter *qualiter* az szegénységtül az maguk számokra foglalván *pro propria allodiatura* reputálják; sőt az *szomszéd országokból* alájjövén az kereskedők, *mézre* és azminek keletit tudják lenni, pénzt adván annak megvételére, úgy alkuszna, hogy házokhoz vigyék, azminthogy az *mészárosok* is hasonlóképpen az *szarvas- és lábas-marhára* pénzt adván, magok visszamenvén, az megvett marhákat házokhoz várják, azmelyeket az nemes uraim *sub specie propriae allodiaturae*, ki is hajtván az országból semmit affélétül fizetni nem akarnak; sőt ugyanazon külső embereknek is *salvus conductusokat* osztván, szabadon járnak.

8. De még az *szolga-rend is lovakkal kereskedvén*, ugyancsak akaratja szerént cselekszik.

9. Némely *kereskedő nemesek* megvévén az *marhát*, azmelyet egyszer és másszor is befogván, azzal mindjárt *majorságbéli marhájoknak* tartják lenni.

10. Igen szükséges azért, hogy az *propria allodiatura* mi légyen

egy bizonyos articulus által declaráltassék voltaképpen és ne úgy perlexe, azminthogy az XLIX. artikulus is anni 1638, nincsen elégségesképen declarálva, az titulusában több lévén foglalva, hogysémmint magában. Azmely dolog meglévén, sub poena contrabandi in contrarium facientes, szép accessióját várhatni az harminczadbéli proventusnak.

11. Az holmi *kalmár-áruval* való *kereskedők* is fölöttébb való csalárdsággal járnak el dolgokban, kíváltképpen *városhelyeken*, azhol az *külső városokban majorosok* és *títkos helyek* lévén, éjjeli üdőkben azokban szokták járatni szekereket, és kivévén az drágább marhákat, azokat nem revelálják, hanem annakutánna orozva hordják az *boltokban*, azminthogy *arany*, *ezüst* és holmi afféle *prémeket*, eszközöket és egyéb drága marhákat igen ritkán találni az harminczadosok regestumiban. Az *boltokban* menvén ember, sokat lát affélet; igen szükséges volna azért, hogyha visitációk lennének néha úgy, hogy azmi az schéda régiákban avagy egyébiránt nincsenek inserálva, azaránt büntetés lévén, könnyen megítélhetni, mely hasznos dolog lenne, azmelynek jóllehet cinosurája leginkább az bécsi Wág-házbúl*) való jegyzéseknek köllene lenni, de azok aránt sok kinnmaradván, ilyen formán találtatnék föl.

12. És bizonyára, az gyűlésekkort annyi marhát szoktak aláhozni az *bécsi áros emberek*, azmelylyel sok ideig megérik azután az ország-béliek. Nem látom azért, miért nem köllene megvenni azokon az bécsi áros embereken az harmiczadot, az sok és derekas hasznokra nézve, az kik jóllehet *udvari árosoknak* nevezik ugyan magokat, de egyébaránt az szomszéd országokban az vámoktól ugyan nem lévén szabadok, miért tehát ezen országban is az harminczadtól, mely dolog felől az méltóságos aulica camerát köllene megkérdeni.

14. Az *landtkocsisok* felől is szükséges volna statútumot tenni, azkik menyenyiben exorbitálnak, ki tudná azt megmondani; holott az drága partékát és holmi *tiltott* marhát oly libere hozzák az országban, mintha semmi harminczad nem volna, azmely dolog felől, *Sopronra* nézve, gróf *Nádasdy Ferencz* uram ő nagyságával köllene egyetérteni, az *pozsonyi* trajectuson könnyebben lehetővé meg az vigyázás.

15. Az elmúlt országunk gyűlésében, azmely provinciák, városok és helyek az XIII. articulusba vannak foglalva és kíváltképpen némely *styriai urak* és *jobbágyok* annyira mentek az dologban, hogy akármit vigyenek is ki az országból, ingyen csak revelációra sem mennek az harminczadbéli officiumokra, azkiknek, mivel promiscue vagyon *szőlőjek* és *pinczék* az indigenákkal, az ország határán mindent cselekedhetnek.

*) Azaz a bécsi mázsáló-házból, ahol az összes külföldi árukat megmázsálták.

Azminthogy az *városbéli kelmárok* is annyi marhát hoznak bő, amellyet az indigenák megvévén, sok ideig beérik véle és így mutua correspondentiájok lévén az indigenáknak, az olyan szabados külső emberekkel, ki ne lássa azt, hogy mely nagy fraus és dolus legyen circa proventus tricesimales, azminthogy *szarvas- és lábas-marhát* is, annyit hajthatnak az affélék ki az országból, az mellyel sokan az másutt lakozók is megérik. Ezen dolgok azért confundálván per omnia az harminczadbéli proventusokat, valamely bizonyos rendben és limitatióra köllene hozni, egyébaránt fölöttébb káros dolgok. Holott pedég, arra a paragraphusra köll nézni, in quantum ante praecitatum articulum in usu fuerunt, könnyen kitetszik az *soprani* és más szomszéd harminczadbéli regestumokból, mint és hogy fizettek legyen annak előtte. De hogy ezen articulusra nézve még az *styriai parasztok* is bonorum illustrissimorum dominorum comitum a *Trautmanstorff* et magnifici domini *Georgii Jullii baronis a Rottal* (azmely úr fölöttébb sok exorbitantiákat tészén circa proventus tricesimales, másokat is animálván) oly nagy licentiát vettenek legyen magoknak, hogy ingyen csak nemis mennek az ő fölsége harminczadbéli officiumira, azmint meg vagyon irva, az már fölöttébb való dolog. Innend vagyon azért, hogy azmikor az ilyen embereknek csak valami szabadság adatik is, mindenekben magoknak vendicálják az harminczadok confúsiójokra. Azmely dolog felől im írtt *Farkas Mihály* uram is, az *rada- és gyanafalvai* harminczados sub littera A.)*

16. Az *salvus conductusokat* pedég azmi illeti, az már fölöttébb való dolog és jóllehet ezeken a nemes vármegyéken tettem ugyan instantiákat azok aránt, úgymint hogy: ki *salvus conductussa* legyen helyes és kié nem? azminthogy az nemes vármegyék is, ugyancsak az viceispán uraim és a főszolgabírákra rendelték; mindazáltal nem gondolván az *nemesek* azzal, hanem *mind egyaránt kereskedvén*, az maga személye szerént szekere avagy marhája mellett lévén, ipso facto elégségesnek tartja, habár senki nem ösméri is, sőt nemes legyen-e, nem-e, nem tudhatni és nem hogy eladni való *gabonája*, avagy *marhája* volna, de még szükségére való sem lévén az *maga majorságából*, mindazáltal eleget kereskedik. Innend vagyon azért, hogy kiki azon vagyon, hogy *czimerlevelet* szerezzen magának, kéváltképpen az lévén az oka, hogy harminczadot és vámot ne adjon.

17. De az urak tisztviselői kéváltképpen való licentiát vendicálnak magoknak, ugyahogy akármely számtartó, sáfár, kulcsár etc. egyenlőképpen ad *salvus conductust* az jobbágyságnak, főképpen azmikor az

*) E melléklet most már hiányzik.

urak és főrenden való nemesek *gabonáját* és *marhájakat* viszik ki, ki tudná megmondani, mennyi szekér és marha megyen azokkal által. Mire nézve, szükséges dolognak tartanám, hogy hacsak az urak ő nagyságáék *salvus conductusok* volnának helyesek és ne akármely tisztviselőjé, mintha urának marháját küldené ki, holott gyakorta abban semmi nincsen, avagy, hogy azmely várakban ritkán vannak az urak, adnának ő nagyságáék azon váraikra *annuális salvus conductusok* azmelyre irattatnék le, in *officiis tricesimalibus* mind az szekereknek, mind pedég az egyéb eladandó marháknak számok, sőt hasonlóképpen ad partem is jegyeztetnék föl. Ilyenformán azért igenis meggondolnák az urak tisztviselői, mit irassanak föl, mit nem, uroknak *salvus conductusokra*, azmely hogyha fölösleg volna, számadásokban járna, sőt az uraknak sem volna ártalmas, ha tudnák ő nagyságáék, mit és mennyit adjanak el az tisztviselők az majorságokból.

18. Ezen dolgok azért, főképpen mind azért történnek, azoktól az exorbitantesektől. bátorságosbban, mivel a harminczadosok akármely kicsin *animadversiót* cselekedni az nemesek ellen nem mernek; holott legkisebb dologért is *citáltatván* ad *sedes comitatum*, nemhogy valaki pártunk fogó volna, sőt inkább egyenlőképpen ellenünk lévén, habár nyilván való igazságunk volna is, *convincáltatunk*, azminthogy ezen dolog az elmúlt esztendőben is megtörtént, az *kis-komáromi* harminczadoson, noha igaz *contrabandum* volt. Pörösink lévén azért, az nemes uraim és biráink is, hogy lehetne ilyképpen bátorságos eljárunk tisztünk és hivatalunkban, nem látom; fölötte szükséges volna azért új statutumot tenni ezen dolog felől, hogy olyanok lennének biráink, azkik *interessátusok* nem volnának; jóllehet az *kis-komáromi* dolgot abban nem köl-lene hagyni.

19. Vagyon már *egynehány esztendeje* annak, hogy az *Fölső-Lindva*, *Murai-Szombat* és az táján lakozó *jobbágyság*, igen kevés *gabonát Regedében**) és az *Murán* túl való helyekre, hanem az *gabona* helyett az *kenyeret* oly szaporán hordják mind hátokon cselédestül, mind pedég szekereken, hogy csak egy héti vásáron is 25 szekérrel, sőt néha 30 és 40 szekér kenyérral is megállanak az *regedei piaczon*, azmelyet az körülvaló lakosok és *vinczellérek* vesznek meg; harminczadot pedég azon kenyérről adni nem akarnak, holott annakelőtte az *gabonátul* igenis megadták. Szükséges volna azért errül is statutumot tenni, holott jóllehet vettem volt ugyanezen dolog aránt *commissiót* az nemes kamorátul, de azzal nem akarnak mások gondolni.

20. *Tótországban*, kéváltképpen az *mézzel* való kereskedést úgy-

*) *Stajerországban*, *Radkersburg* magyar neve:

annyira magok cloiben vették az urak és az nemes uraim, hogy az szegénység nem meri másová eladni, azmelytől úgymint de popria allodiatura senki harminczadot nem fizet. Hogyha azért, mint popria allodiatura az, azmi az urak és az nemes jószágokban terem és neveltetik, miről lehet tehát egyébaránt de eductis az országból való jövedelem? — én nem látom.

21. Azmely *rácok* Kranicz-országban*) laknak, azkiket *uszkókoknak* híják, azok fölöttébb sok csintalanságokat cselekesznek és jóllehet coerceáltam ugyan azmennyre lehetett őket, mindazáltal meg nem szűnnek, azkik sergestül hajtván ki *Tótországból* akármely *marhát* is, úgy, hogy ad poprios usus veszik, alattomban pedég ugyancsak kereskedésre hajtják, azmint ez nyilvánvaló dolog, hasonlóképpen kereskedvén *borral, gabonával* etc. Azmely dolog aránt azért szükséges volna, nemcsak renoválni az 52. articulust anni 1647. azon *oláhok* ellen, sőt hogy az urak, mediantibus subditis suis in locis tricesimalibus existentibus segítséggel lennének, statuálni köllene.

22. Hasonlóképpen cselekesznek az német kapitán uraim, egyéb tisztviselők, sőt még az közönséges vitézljő rend is, azkik hol mivel kereskedvén, korcsmálván etc. ipso facto, hogy ők *soldátok*, libertást vendicálnak magoknak, sőt az kapitánok medió salvarum conductuum ugyan parancsolnak is, azkik ha mikor megszólalnak, még fenyegetik őket, azmint *Novakovicz Ádám* uram, az *varasdi* harminczados panaszából sub litera B.***) kitetszik. Voltanak ugyan parancsolatok, ezen dolog felől, ennekelőtte is in officiis tricesimalibus, azminthogy vettem volt én is sub diaeta anni 1647. ujjab mandatumokat, de ugyancsak surdis auribus praetergrediálják; szükséges volna azért ujjabakat venni, sőt ugyan magánosan az generális urakat erős parancsolattal megtalálni és hogy az 1647. esztendőhéli 49 articulus, avagy observáltassék, avagy ha *borokat* hoznak bé, quaestus et educilli gratia, fizessenek tüle.

23. Mely szükségesek volnának *ad mare Adriaticum* az harminczadok erectiói, az több punctumim között azt is gyakorlatossággal insinualtam már ab anno 1632, azmikor voltam arra commissióban, de mindekkoráig is nagy kárral, ugyan semmiben mult. Kévántatnék azért igen, hogy az L. articulus ne csak renováltassék, hanem ugyan in effectum deducáltatnék.

24. Instáltam volt azon is, hogy *Légrádon, Dernyén és Kapronczon*

*) Karinthia.

**) Ez a melléklet is hiányzik.

harminczadok errigáltattanak volna, az *török sónak* és reciproca *kereskedésnek* sokaságára nézve, és jóllehet még az holdog emlékezetű II. Ferdinánd császár urunk ő fölségétől meg volt parancsolva, mindazáltal némely úrnak bátorsága miatt, ugyan el kellett múlni, az jövedelemnek nagy kárával.

25. Azminthogy fölöttébb nagy kárára esett azon dolog az én reám bizott jövedelemnek, hogy in annó domini 1647. az én hirem nélkül, végezés lett az *ökörhajtó olaszokkal* úgy, hogy egy ideig csak *ottvaló* 3 forintot adtak promiscue *egy pár ökörtől*, úgymint az mennyi egyébaránt az juvenusoktól járt, excludálván mindenképpen az ökörbéli proventust, azmely egyébaránt bizonyára nagy summára ment volna, azmelylyel én ekkoráig, az nálam való rejectiókat alkalmasént kifizettem volna és noha in anno domini 1652. nagy instantiáimra 15 krajczárral vétettem volt följobb Bécsben, úgymint az *idevaló* pénzre, 4 forintra számlálván egy bokor *marhától* az harminczadot, holott egyébaránt egy bokor *ökörtől ötödfél* forint odavaló pénz járna, azmely *itt* 5 forintot és 66 s $\frac{1}{2}$ pénzt tenne, mire nézve könnyen megítélhetni, mely nagy kár lett légyen ezen dolog aránt is.

26. Azmely *olaszokkal* való végezés, noha az aránt látszott valami szünnel valónak lenni, hogy minden esztendőben 5000 *ökörre* feleltek, hogy hajtának, cum supplemento, hogyha negligálták volna; de az ő dolgok mindenfelől ugyan csak fortély és az magok hasznokra nézendő ravaszság; holott ők igenis tartoznak nemcsak 5000, sőt több ökröt hajtani az *velenczések* számokra, vigore strictissimi contractus sui cum eadem republica initi, azholott is, azmikor azon concontractusokat be nem töltik, akármely mentségeket annectálnak, ezen dolgokat pedég mind csak arrra nézve, hogy *marhájokat* drágábban adhassák el.

Jóllehet, hogyha azon progressus lenne ezen *Olaszországban* lévő *marhahajtásról*, azmelyet az nemes kamora kezdett, úgymint hogy megadván ugyan ők az 4—4 rénest (én az idevaló forintot nevezvén rhénesnek) bokrától az marhának, mindazáltal az *alföldiektől* is megvétetnék az inductió, ilyen formán igenis jó volna; de ezen dolog, noha observáltatott ugyan, de csak *Győrött*, az *kis-komúromiak* és *légrádiak* nem akarván egyáltalában erre menni, sőt ők is, az *olaszok* igen is ellenezvén és így szükséges, hogy az előbbeni jó és hasznos szokásra hozattassék ezen dolog, azaz, hogy az inductiótól fizessenek az alföldiek. Nem hogy azért csak 5000 *ökör* kívántatnék *Velenczében* és az ahhoz tartozandó némely derekas városokra *nyaratszaka*, de mennyit hajtott légyen az néhai *Guollandro* Matthiás, azki in anno domini 1636 holt meg, könnyen kitétszik az én registumimból ab anno 1630. Noha akkor békességek lévén az *törökkel* az *velenczéseknek*

*Dalmáciára, az zadari portusra**) is 5—6, sőt több ezer ökröt is vittek olykor *Bácsmegyéből* és az oda lévő helyekről, az *nedőcsei****) harminczadok által hajtott ökrökön kívül is. Nincsen azért az aránt semmi olyan consideratió, mivel reá felelnek és hajtaniok szükséges, vagy akarják vagy nem, csak az marhában ne légyen bontakozás. Sőt hogyha bár csak 4000 ökröt hajtának is, meglenne az 10,000 rhénes forint könnyen, sőt több is annál, az odavaló pénznek járása szerint, holott habár az 4000 marhának kétezerét *juvencusra* és az kétezerét *bovesekre* írják is, azmely nem volna képes dolog, még úgy is 7500 forintra menne per 25 grossos computando. Kénáltak engem azon *olaszok* 4 rhénus forinttal és 5 garassal, minekelötte az nemes kamorára mentenek, azmint magok sem tagadják, sőt reá mentek volna az 3 ezüst tallerra is örömet, de mivel én az nemes kamora hire és engedelme nélkül, semmit nem akartam cselekednem, úgy mentek hamar és nagy titkon az nemes kamorára, azhol kívánságok szerint el is végezték dolgokat, me inscio, magoknak nagy hasznokkal, az nemes kamorának pedég fölötte nagy kárával. Mely dolog aránt, mint mondtam légyen azon *olaszoknak* az elmúlt Szt. Katalin-asszony napja táján *Potolyban*,***) hallotta fő-contrascriba *Fábri János* uram, úgyhogy azon dolog az nemes kamorának mennyi kárával, nékik pedég mely nagy hasznokkal lett légyen, 20,000 forintot emlegetvén és bizonyára egy szóval sem mondtak ellent azon dologban. Azminthogy, az elmúlt esztendőben is 662 ökör héjával hajtották ki azon *olaszok* az nemes kamorával tett contractusokat, azmely 5000 ökre lévén, 4338-nál nem hajtván többet által. Így lévén azért az dolog, ki nem látja azt, hogy azon *olasz ökörhajtók* az magok hasznokat nézvéen, szines ígéretekkel vettek légyen azon contractusra az nemes kamorát. Így szokott az dolog lenni, azmikor az régi jó szokás féretétetvén, az tisztviselők hirek és információjok nélkül vagyon, holott ennekelötte, nemhogy ilyen derekas, sőt sokkal alaczombb dologban is információt szoktanak kérni az régiek azoktól, azkiknek tisztokban járván, értik és tudják az circumstantiákat. Azmely *olaszok* egyébaránt az *grécki* kamorára minden bokor *ökörtül* minden engedelem nélkül 5 rhénus forintot adván, egyéb accidentiákon kívül az passusra nézve, miért köllene tahát itt kevésbbiteni az ő felsége és az nemes ország jövedelmét? azhol hasznokkal veszik az marhát, nem látom; holott inkább örögbéteni köllene, mivel bizonyára csak az maga jövedelme *Carlo Miglio* uramnak — azki az *apaldót*

*) Zarái kikötő.

**) Nedelicze magyar neve.

***) Stájerországban *Pettau* magyar neve.

tartja — másoknak engedvén az hajtást, 6000 forintnál jóval is föllebb megyen esztendőnként.

27. Ezeket azért arra nézve írom, hogy értvén az nemes kamora, oly könnyen azon *olaszoknak* ne engedjen, mivel kitelvén már idejek, újabb contractust akarnak ineálni, holott az én vékony ítéletem szerint az közönséges régi folyásnál köllene inkább hagyni, úgysis akarátja szerint disponálhatván az nemes kamora azon proventussal, és meg sem köll azt gondolni, hogy valamely contractusért instálnának azon *olaszok*, hogyha abban az magok fortélyokat és hasznokat nem néznék, azkik egyébaránt ezen nemes országnak semmi hasznára nincsenek.

28. Ezen folyúl megírott dolgokban azért nemcsak de praesenti statu szükséges az elmélkedés, hanem inkább az jövődöbéli hosszú ideig való sok fogyatkozásokat és károkat köllene méltó consideratióban venni.

29. Az *Berkisevnya* nevü *Kupa* mellett való végházra rendeltetett summárúl való tractát, reám bizván az nemes kamara, elsőben is, circa diem vigesimum Novembris, szemben lévén gróf *Zrinyi Miklós* bán uram ő nagyságának *Csáktornyán*, proponáltam vala ő nagyságának, ut certum incerto praeferendo, mivel fölöttébb aprólékosok és csekélyek az oda való jövedelmek, azt az summát, amely még 26.000 tallér, bizonyos condescensióra hozom vala. De ő nagysága azt magára vállalni nem akarván, felelé azt, hogy rövid nap alatt egygyütt lévén az *zábrági püspök* uram és öregebbik *Erdödi Miklós* uraim ő nagyságokkal, communicálni ezen dolgot ő nagysága ezen urakkal el nem mulatta volna. Azmely conventusok, jöllehet akkor ő nagyságoknak, püspök uram egészségtelensége miatt, elmúlt volt, azmelynek *Lutbrégen* köllött volna meglenni. Irván azért ő nagyságának bán uramnak ezen dolog felöl egyszer és másszor is, itt lévén nálam az *tótországi* követ uraim most *Pozsonban*, az gyűlésre való menetelekkort, lön újabb emlékezet ugyanazon *berkisevinai* dolog felöl, azt jelentvén ő kegyelmeknek, hogy légyen emlékezet ugyanazon dolog felöl azon nemes országtól adott instructiójokban : mire nézve igen szükségesnek ítélem lenni, azon dolog hogy elővétettessék, nemcsak azért, hogy az én tisztem azon nagy terhtől eliberáltassék, hanem hogy ő fölsége se molestáltassék annyiszor felöle, és az articulusokban való insertio is szünjék meg tandem.

30. Az *zábrági városnak* minemő indultuma légyen, iteratis viribus intimáltam az nemes kamorának, úgymint hogy *de rebus inductis* tricesimam a concivibus suis, magok veszik bé ad reparandos muros civitatis, donec nimirum muri illi restaurati fuerint. Azmely váras azért már sok esztendőtül fogva szedvén azon jövedelmet, sokat cselekedhetett volna az maga javára és jövődöbéli megmaradására nézve, de ha meg-

tekénti ember azon városnak falait, semmit avagy igen keveset lát abban, azmit köllött volna cselekedni, hanem inkább azmint szokott lenni, azhol jó gondviselés nincsen, romlottabbak kétség nélkül azon falak in praesentiarum, hogy semmint akkor voltak, azmikor azon engedelem és az ő fölségek kegyelmes provisiójok adatott volt. Szükséges volna azért, azon várastúl számot venni, de hactenus perceptis in eam rationem proventibus regiis et erogatis. Ennekutánna pedég, inkább ilyen cautelával köllene élni, hogy ha még is tovább continuáltatnék azon dolog, hogy az ő fölsége officiálesi szedvén azon jövedelmet is, adnának számot róla, recognitionalibus opificum adhibitibus et administratis materialibus operis et aliis necessitatibus per eosdem cives, és így successive lenne valami, de ilyen formán, azmint azon város bánik az dologgal, az város sem épül soha is meg, csak arra nézve is, hogy azt az harminczadbeli jövedelmet mindenkor birja, és az az jövedelem sem száll vissza az ő fölsége kamorájára, holott egyébaránt is az több jövedelemnek nem kevés kárára és impedimentumára vagyon ezen dolog.

31. Az *varasdi város* hasonló gondviseletlenségben lévén mint az *zábrági*, noha az harminczadot nem birja, mindazáltal egyszer és máskor is relaxáltatván azon városnak az taxa, arra nézve, hogy épétette volna az város falait, ahhoz szép falui is lévén, úgymint circiter 200 ház jobbágya, és holmi egyéb majorsága is, de ugyan mindeneket ad privatos et non publicos usus fordétván és bizonyára nagyobb részét abliguriálván, az város keretése merő pusztá, úgyhogy sok helyeken ki s bé járnak az emberek, és ha mely hostilitas ingruálna, ugyan semmi defensiójok nem lehetne. Megjelentvén azért én ezt, az nemes kamorának, vala oly választom, hogy gróf bán uram ő nagyságának köllene azon dolog aránt az nemes kamorával correspondeálni. Mely dolgot referálván ő Nagyságának az elmúlt szt. Jakab napján együtt menvén ő nagyságával *Varasdra*, és az város keretését is szemlélvén, találtuk azt, hogy nemesak lovakon nyargalhatni azon városban, sőt napnyugot felől szekérrel is béméhetne ember. Azmely dolgot ő nagysága gróf bán uram méltó consideratióban vévén, úgy értem, hogy az elmúlt gyűlése alatt az nemes *Tótország* azt végezte légyen, hogy minden esztendőben ad minus 25 öl küfalt rakjanak azon városbeliek az kéréteken. Ezen dolgot azért, ugyan mégis jó volna az nemes kamorának is animadversióban venni, és megkérdeni őket, hogy ekkoráig hova tették légyen az jövedelmeket, sőt azmely taxát megengedett nekik ő fölsége, azt is azmely neglectusokért és elpozdorlásokért büntetést is érdemelvén, vennék jövendőben ezekben magokat, hogy vagyon vigyázás reájok, peculiumja lévén ő fölségének és az nemes kamora directiója

alatt való, mivel azon városnak elveszésén nemcsak *Tótország*, hanem ottan mindjárt *Muraköz* és *Styriának* nagyobb és jobb része periclitáltnak kétség nélkül. Addálván azt is, hogy haszontalan dolog legyen olyan városbelieknek valamely engedelmet tenni, azhol nincsen vigyázás és animadversio reájok. Azmely dolog felől mit irt legyen *Staniszló Simonicz* uram is, az ki azon városban lakik, mi ex signatura sub C. *) megérti nagyságod és kegyelmetek. Azmely *varasdiak*, hogyha mely excusatiót fognak most az követek által az nemes kemora előtt proponálni, az helyes nem lehet, sőt bizonyára hogy ha seriusbban nem fogja azon tótországi szabad városokkal az nemes kamora az dolgot, ritkán várhat azoktól mely készséget, hanem inkább akármely mentségeket fognak annectálni, taxájoknak relaxatiójára.

32. Vagyon ilyen difficultás is, hogy az *szomszéd országébéli kereskedők* majd bé nem mernek járni országinkban, holott főképpen *Tótországban* akárki, még az paraszt emberek közül is angariálja, molesztálja és arestálja őket, másoknak *adósságokért*. Ezen dolog is azért sérelmére lévén az harminczadbéli jövedelemnek, kívántatnék az, hogy ne lenne más bírójok az külső embereknek, az fő-fő országok biráin kívül.

33. *Gorup János* uram ő kegyelme relatiójából irom ezt, az ki az elmúlt esztendőekben volt dicátora az nemes *Vasvármegyének*, sőt magam is gyakorta álmélkodva experiáltam, hogy minekutánna az ő fölsége nemes kamorájátul rendeltetett és hittel köteleztetett dicator uraim, az gyűlések után kimennek az *portáknak connumeratióira*, azkik mellé jól-lehet az nemes vármegyék is rendelnek magok közül bizonyos meghitt, főrenden való nemes személyeket, mindazáltal nem gondolván azoknak, conscienciájok szerint való connumeratiójokkal, és hogy az község is sokat szokott eltitkolni, sőt az urakra való respectus is kisebbéti az *portáknak* számokat, hanem azon dicator uraim beadván az regestumokat az nemes vármegyékre, ott szokták annakutánna ujabban limitálni azon regestumokat, sőt nagy részekben defalcálni is; azminthogy annakutánna is alig lehet mely gyűlések az nemes vármegyéknek, hogy az szolgabíró uraim ne exmittáltassanak az portáknak defalcatiójokra, hogy habár tüzbéli, avagy mely hasonló derekas exceptiók nem történnek is, az mely dolog által ugyancsak az közönséges jó fogyattatik.

34. Az *török rabokkal való kereskedés* nagy mindenütt az *végekben*, azkik által az *kösónak* és holmi *partékának* sokasága hozattatván ki, sőt ugyanazon rabok is az váltságokkal együtt kereskednek is; az mely dolgot hasonlóképpen akarám az nemes kamorának intimálnom.

*) Ez a melléklet is hiányzik.

35. Az megírott dolgok azért, az külső fogvatkozásokat illetvén, de ha az adminisztrációk is considerációban vétetnek, bizonyára azok is hasonlóképpen való correctiókat kívánának. Az mely dolog felől, mivel tudván azt, hogy elégséges relációk legyenek az nemes kamorán, és kíváltképpen *Aszalay István* uram ő kegyelme visitációja által, azok aránt való írásommal nem terhelem Nagyságodat és kegyelmeteket.

36. Látván azért az emberek, sőt érezvén is igen sok helyeken való excessusokat és exorbitantiákat, nem csoda, hogy ennyire való neheztelések és gyűlölségek lével közönségesen az harminczadosok ellen.

Ezeket akarám azért Nagyságod és kegyelmeteknek praesenti occasione alázatosan intimálnom. Datae in Nyék, die 22. Februarii, anno domini 1655.

Magnificae et generosarum dominationum vestrarum servitor obsequentissimus.

Daniel Rauch s. k.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályában.
